

TÜRKİYE’DE KAMU HARCAMALARI VE VERGİLERİN İÇ GÖÇ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ¹

Gökhan DÖKMEN*

Furkan TOSUNER**

THE EFFECTS OF PUBLIC EXPENDITURES AND TAXES ON INTERNAL MIGRATION IN TURKEY

Öz

Nüfus hareketlerinin kalkınma süreci başta olmak üzere birçok alanda önemli etkileri vardır. Göç, bireysel çıkar motivasyonu ile hareket edildiği varsayımı altında göçmen için faydalı olsa da, bir bütün olarak topluma faydalı olmayabilir. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde göç, şehirlerin kalabalıklaşmasına, işsizlik sorunlarına ve bölgesel dengesizliklere neden olabilmektedir. Dolayısıyla iç göçün belirleyicileri incelenmesi gerekli bir konudur. Bu çalışmada, kamu harcamaları ve vergilerin iç göç üzerindeki etkileri, Türkiye örneklemini bağlamında ele alınmıştır. Yapılan dinamik panel veri analiz sonuçlarına göre, kamu harcamaları ile iç göç arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki kurulamamış iken; vergi gelirleri ile iç göç arasında ise negatif bir ilişki tespit edilmiştir. Kamu harcamalarına fonksiyonel sınıflandırma açısından bakıldığında ise güvenlik ve savunma harcamaları ile net göç hızı arasında ters yönlü bir ilişki bulunmuştur.

Anahtar Kelimeler: Net Göç, Kamu Harcamaları, Vergiler, Dinamik Panel Veri Analizi.

Abstract

Population movements have significant effects in many areas, especially in the development process. Although migration is beneficial for the immigrant under the assumption that it is motivated by individual interests, it may not be beneficial to society as a whole. Especially in developing countries, migration can cause crowding of cities, unemployment problems and regional imbalances. Therefore, the determinants of internal migration are an important issue to be

¹ Bu çalışmaya “Kamu Harcamaları ve Vergilerin İç Göç Üzerindeki Etkileri: TÜRKİYE Örneği” adlı yüksek lisans tez çalışması temel oluşturmuştur.

* Doç. Dr., Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi, İİBF, Maliye Bölümü, e-posta: gokhan.dokmen@beun.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-8192-0612>.

** Yüksek Lisans Öğrencisi, Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi, SBE, Maliye Anabilim Dalı, e-posta: frkn.tosuner@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-8779-7280>.

examined. In this study, the effects on public spending and tax of internal migration are discussed in the context of Turkey sample. According to the results of the dynamic panel data analysis, no statistically significant relationship between public expenditures and internal migration could be established; a negative relationship was found between tax revenues and internal migration. In terms of functional classification of public expenditures, an inverse relationship was found between security and defense expenditures and net migration rate.

Keywords: Net Migration, Public Expenditure, Taxes, Dynamic Panel Data Analysis.

1. Giriş

İnsanlığın tarihsel süreci ile başlayan göç olgusu, toplumsal yapıda ve toplumların günlük yaşantısında birçok etkenin değişmesine neden olan bir faktördür. İnsanların coğrafi olarak yer değiştirmeleri şeklinde tanımlanabilen göç olgusu, nedenleri ve türleri itibariyle çok kapsamlı ve çok boyutlu bir kavramdır. İnsanlık tarihi süresince savaşlar, doğal afetler, güvenlik kaygıları, ekonomik beklentiler, sürgünler, siyasi ve kültürel nedenler ile bazı göçebe toplumların yerleşik hayatı kabullenmemesi gibi sebeplerce yoğun şekilde göç hareketleri yaşanmıştır. Yaşanan göç hareketleri çoğunlukla güvenlik ve beslenme sebepleriyle gerçekleşmiş olup bu göçlerin bir kısmı uygarlıkların oluşması ya da yok olması, çağ değişimleri gibi çok önemli neticelere yol açmıştır (Kınık, 2010:37).

Göç konusundaki tanımlamalara bakıldığında bir takım farklılıklar olmakla birlikte temel unsurun *yer değiştirme* olduğu gözlemlenmektedir. Göçe konu olan yer değiştirme, ister kısa ya da uzun süreli, ister kısa ya da uzun mesafeli olsun yerleşme amacıyla yapılan bir yer ve mekan değişikliği hareketidir. Göç politik, ekonomik veya bireysel nedenlerle bir yerden diğer bir yere gerçekleştirilen kısa, orta ya da uzun süreli, geriye dönmek ya da sürekli yerleşim hedefi bulunan kültürel, coğrafik ve toplumsal bir yer değiştirme hareketidir (Yalçın, 2004:13).

Göç olgusuna sadece bireylerin doğdukları yerle köklerini koparması ve yeni bir yere uyum sağlaması gibi basit bir kişisel eylem olarak yaklaşmak pek mümkün değildir. Yerleşme ve göç konusu, göç edenlerin geride bıraktıkları yaşamlarını kuşatabilen ve gelecek nesilleri etkileyen çok boyutları olan uzun bir süreçtir (Castles ve Miller, 2008:29). Çünkü göç sonucunda toplumlar ve bireyler fiziksel olarak mekân değiştirmenin yanında sosyal ve bireysel hayatlarını kuşatan tüm ilişkilerini yeni baştan kurarlar. Göç eden bireyler mekân değiştirirken fiziksel olarak elle tutulan eşyalarıyla beraber dillerini, kültürlerini, hayallerini, hatıralarını ve hayata dair bütün deneyimlerini de beraberinde getirirler (Adıgüzel,

2019:3). Göçmenlerin kültürel nitelikleri ve bireysel yaşantılarını sürdürebilme gayreti, göç ettikleri yerdeki mevcut bireyler ile uyum sorunlarına yol açabilmekte; göç alanlar ile göçmenler arasında dışlama, çatışma, karşılıklı etkileşim, uzlaşma ve kabullenme gibi olgulara neden olan ilişkileri ortaya çıkarabilmektedir.

Zamana yayılan göç süreci, hiç şüphesiz toplumların kültürel ve ekonomik yapılarında değişimi beraberinde getirmektedir. Göçmenlerin gelişile birlikte ortaya çıkan emek arzı, işgücü piyasalarını doğrudan etkileyerek ekonomik etkiler meydana getirmektedir. Meydana gelen bu etkiler, pozitif ya da negatif dışsallıklar olarak kendisini göstermektedir. Ekonomideki değişim, siyasi rekabet ve kültürel çatışmalar göç konusunda yeni akımların gelişmesine zemin hazırlarken; mevcut olan göç türleri göçün küresel boyut kazanması, göçün hızlanması, göçün farklılaşması ve göçün kadınsallaşması gibi yeni formlara dönüşmektedir (Castles ve Miller, 2008: 12).

Gündelik yaşamın birçok kademesini etkileyen ve karmaşık bir süreç olan göç olgusu; uluslararası ilişkiler, hukuk, ekonomi, antropoloji, demografi, coğrafya, tarih, psikoloji ve sosyoloji gibi bilim dallarının çalışma alanlarına girmektedir. İç göç dinamiklerinin incelenmesi bu açıdan başta ekonomi olmak üzere farklı bilim dallarının ilgi alanında yer almaktadır. Göç olgusunu ekonomik çerçevede ele alan çalışmalar ağırlıklı olarak, göç ve toplumsal refah ilişkisini çeşitli ekonomik göstergeler bağlamında incelemektedir. Bununla birlikte, göçle ilgili ekonomik analizler temelde, uluslararası göçlere ve çoğunlukla gelişmiş ülkeler arasındaki göç akımlarına uygulanmıştır. Gelişmekte olan ülkelerdeki iç göçü modellemeye çalışan ampirik çalışmaların sayısı ise nispeten sınırlıdır.

Bu çalışma, bireylerin göç davranışlarını etkileyen değişkenlerin incelenmesine odaklanmıştır. Bireylerin mekânsal hareketliliğinin fayda maksimizasyonu temelinde şekillendiği varsayımı altında bu çalışmada, kamu maliyesi değişkenleri ile net göç hızı arasındaki ilişki ele alınmaktadır. Çünkü kamu harcamaları ve vergiler gibi parasal etkileri olan ve bire bir refah seviyesi etkileyen unsurlar, bireylerin mekânsal davranışlarını etkileyebilecek güçtedir. Çalışmanın ilk kısmında, göç olgusunun kavramsal ve kuramsal temelleri ele alınmaktadır. İkinci kısımda ise mali değişkenlerden kaynaklı göç konusunda daha önce yapılan deneysel çalışmalar ışığında, vergi farklılıklarının ve yerel düzeyde sunulan kamusal hizmetlerin nüfusun yeniden dağılımı, başka bir ifadeyle göç kararları, üzerindeki etkisine odaklanılmıştır. Bu kısımda, Düzey 2 bölgelerindeki net göç hızı ile mali değişkenler arasında dinamik panel veri analizi yapılarak ilişkinin boyutu ortaya konulmaya çalışılmaktadır.

2. Kavramsal ve Kuramsal Açından Göç Olgusu

2.1. Göç Olgusunun Kavramsal Çerçevesi

Göç, ülkelerin en önemli sorunlarından biridir. Göç, belirli bir idari veya siyasi sınırı kalıcı olarak geçerek ikamet yerini değiştirmek olarak tanımlanmaktadır. Lee (1966), ister zorunlu isterse gönüllü olarak kalıcı veya yarı kalıcı ikamet değişikliği şeklinde kesin ve net bir göç tanımlaması yapmıştır. Göç olgusu, esas olarak uluslararası ve iç göç olmak üzere iki türe ayrılır. Uluslararası göç, ulusal sınır çizgisini aşan bir hareket olarak tanımlanmakta; iç göç ise ikamet yerinin aynı ülke içindeki bir idari sınır çizgisinden diğerine değişmesi şeklinde betimlenmektedir (Al Amin, 2010). İç göç, bireyin kendi ülkesinde bir ilçeden diğerine hareketidir. Bu doğrultuda “kırsal-kırsal”, “kırsal-kentsel”, “kentsel-kırsal”, “kentsel-kentsel” olmak üzere dört tür iç göç biçimi bulunmaktadır (Yüksel, Eroğlu ve Özşarı, 2016).

Göç konusu, halkın mekânlar arasında yer değiştirmesinin neden olduğu ekonomik, sosyal ve kültürel sorunlar ve bu sorunlar temelinde kentsel kalkınma üzerinde önemli etkileri olan ve farklı alanlarda etkileşime açık önemli bir olgudur. Bu konu aynı zamanda, doğanın ve konut yaşamının yeniden düzenlenmesi anlamına gelmektedir. Kırsal alandan kentsel alana göç geniş anlamda, şehirlerin ve bölgelerin hızlı ve istenmeyen genişlemesinin ana nedenlerinden birisi olarak görülmektedir ve yönüyle politikaya konu olmaktadır (Al Amin, 2010).

Göç olgusunun belirleyicileri, göç masrafları ve göçün getirileri bakımından ölçülebilir. Bireyin göç masrafları, parasal ve parasal olmayan maliyetler şeklinde ele alınabilir. Parasal maliyetler, doğrudan taşınma maliyetlerinin yanı sıra mesafeler arasında yapılan yemek, barınma ve ulaşım harcamalarındaki değişiklikleri içermektedir. Parasal olmayan maliyetler ise yeni bir iş bulmaya yönelik zaman maliyeti ve eğitim maliyeti gibi fırsat maliyetlerinden oluşmaktadır. Bu maliyet unsurları zaman içinde, mekâna ve kişilere göre farklılaşır. Diğer taraftan aileden, arkadaşlardan ve tanıdık çevreden ayrılmanın bireyin psikolojik yapısında neden olduğu maliyetler, ekonomik anlamda gerçek kaynak maliyeti olmamakla birlikte kaynak tahsisini etkiledikleri için göç kararlarında dikkate alınması gerekmektedir. Göçün getirileri de parasal ve parasal olmayan şeklinde ele alınabilir. Parasal olmayan getiriler ekonomik bir kazanç olmamakla birlikte göç kararlarını etkilemektedir. Bu durum, yaşanılmak istenen mekâna ilişkin kişisel tercihlerin

ekonomik getiri ile açıklanmayan kısmını oluşturur. Parasal kazançlar ise elde edilen ücret artışı, istihdam olanaklarındaki değişim ve bireylerin tüketici olarak karşılaştığı fiyatlardaki değişimler şeklinde ortaya çıkabilir (Huang, 2016).

Göç kararını etkileyen masraf ve getiriler, Lucas (2015) tarafından daha somut bir biçimde ifade edilmiştir. Lucas'a (2015) göre iç göç kararları; istihdam fırsatları, kazanç farklılıkları, iş arama sürecindeki riskler, olanakların mevcudiyeti ve kalitesi, eğitim, suç oranları ve göçe zorlayan değişkenler gibi bileşenlerden etkilenmektedir. Bu bileşenlerden en önemlilerinden birisi istihdam fırsatlarıdır. Çoğu endüstri ve tesis kentsel alanda bulunmaktadır. Kırsal kesimdeki istihdamın büyük çoğunluğu tarım sektöründe çalışmaktadır ve bu sektörde hızlı bir büyüme ve istihdam olanakları beklenmemektedir. Dolayısıyla işgücü kırsal alanlardan kentsel alanlara taşınmaktadır. Ülke genelindeki kazanç farklılıkları da göçün nedenleri arasında gösterilmektedir. Kazanç olanaklarındaki farklılıklar nedeniyle insanlar iş arama riski ile karşı karşıya kalmaktadır. Diğer taraftan, daha iyi eğitim ve sağlık koşulları gibi imkanlar da göç kararını etkileyen unsurlar arasında gösterilir (Lucas, 2015:6-12).

Son yıllarda, artan ekonomik entegrasyon göç maliyetlerini düşürdüğü için, özellikle yüksek vasıflara sahip olanlar açısından göç miktarı hem mutlak hem de göreceli olarak yukarı yönlü bir eğilim izlemektedir. Uluslararası iş bölümü ve teknolojik ilerlemeler sonucunda nitelikli işgücüne artan talep nedeniyle, yetenekli göçmenleri kazanmaya yönelik rekabet hızlanmıştır. Sanayileşmiş ülkelerdeki demografik gelişmelerin yerel işgücü arzını azaltması da bu rekabet sürecinin daha yoğun yaşanmasına neden olmaktadır. Bu süreç çoğu gelişmiş ülkede ortaya çıktığı için göç olgusu, nitelikli işgücü kıtlığına olası bir çözüm olarak gösterilmektedir. Bu nedenle Kanada, Almanya, İsviçre, Amerika Birleşik Devletleri ve Birleşik Krallık da dahil olmak üzere birçok ülke, yüksek vasıflı göçmenleri kendi ülkelerine çekmek için çeşitli kamu politikası araçlarını uygulamaya sokmuştur. Örneğin, Hollanda yabancılar için yüzde 30'luk gelir vergisi indirimi gibi vergi teşvikleri uygulayarak göç olgusundan fayda sağlamaya çalışmaktadır. Belçika, Danimarka, Finlandiya, Norveç ve İsveç'te de benzer vergisel teşvikler uygulanmaktadır (Liebig, Puhani ve Poza, 2007).

Göç olgusunu sadece yüksek vasıflı göçmenlik özelinde ele almak ve yüksek vasıflı göçmenler için rekabet koşullarının belirleyicilerini incelemek konunun sadece bir yönünü ortaya koymaktadır. Bireylerin mekânsal hareketliliğinden fayda sağlamaya yönelik politikaların yanı sıra göç sorunlarına yönelik olarak politika tasarımı gerekmektedir.

Çünkü özellikle gelişmekte olan ülkelerde nüfusun mekansal dağılımı son zamanlarda bilim adamları ve politika yapıcılar için artan bir endişe haline gelmiştir. Nüfusun mekânsal olarak yeniden dağılımı konusundaki artan endişe, sadece kentsel alanlarda yaşayan insanların sayısındaki artıştan değil, aynı zamanda kentsel nüfusların değişen kompozisyonundan da kaynaklanmaktadır (Tanfer, 1983:77).

2.2. İç Göç Olgusuna Yönelik Kuramsal Modeller

İnsanlık tarihinin her sürecinde yaşanan göç hareketleri ilk kez 19. yy 'da Ravenstein'in yazmış olduğu Göç Kanunları (The Laws of Migration) adlı makalesinde bilimsel açıdan incelenmiştir. Göç olgusu göç eden kişilerin özellikleri, göç edilen bölgelerin çeşitleri, göçün gerçekleştirilme şartları gibi çok farklı boyutları olması sebebiyle, çeşitli bilim dallarının konusuna girmiş ve birçok bilim adamı konuyu kendi açısından yorumlayarak kuramsal alana katkıda bulunmuştur.

Göç ve iç göç olgusunun tarihsel seyrinin tamamen anlaşılabilmesi için göçün ortaya çıkışını ve bireylerin göç için karar verirken nasıl adım attıklarının incelenmesi gereklidir. İç göç hareketlerinin nedenlerini ve ortaya çıkardığı etkilerin açıklanıp sorunlarının çözüme kavuşabilmesi adına göç kuramları bir yol gösterici olmaktadır. Bu çalışmada, genel kabul gören iki kuram olan, İtici ve Çekici Güçler Kuramı ile Fayda Maliyet Kuramına ilişkin görüşlere yer verilmiştir.

2.2.1. İtici ve Çekici Güçler Kuramı

İtici ve Çekici Güçler Kuramı, göç davranışlarını etkileyebilecek ekonomik unsurların yanı sıra kültürel, çevresel ve politik faktörleri de içermektedir. Kuramda, bireyi göç etmeye motive etmek için, kaynak yeri ve varış yeri özelliklerinde farklılıklar olduğu varsayılmaktadır. Bu özellikler, kaynak yerinin olumsuz nitelikleri olarak tanımlanan itici faktörler ile bireyleri başka bir alana çeken çekici faktörler şeklinde ikili ayırımında ele alınmaktadır (Megens, 2015:9)

Kuramın öncülleri başta Ernst Georg Ravenstein olmak üzere Evert Lee, Samuel Andrew Stouffer'dır. William Petersen da yapmış olduğu göç tipleri sınıflandırmasıyla kurama önemli katkılarda bulunmuştur. Söz konusu kuramcılarının yapmış oldukları katkılar aşağıda gösterilmiştir.

Kraliyet Coğrafya Derneği Üyesi E. G. Ravenstein, 1885 yılında İngiltere'deki İstatistik Kurumu Dergisine gönderdiği bir makalede, hem ülkeler arasında hem de ülke içindeki göç modellerini açıklamaya ve tahmin etmeye yönelik bir dizi "göç yasaları" ortaya koymuştur.

Ravenstein'in temel yasaları 8 maddeden oluşmaktadır. Bunlar (Ravenstein, 1885:198-199):

- Göçmenler çoğunlukla sadece kısa mesafeli yerlere göç gerçekleştirirler.
- Kentlerde oluşan ani ekonomik gelişme kentlerin çevresindeki yakın bölgelerden göçmenlerin bu kentlere gelmesine neden olmaktadır.
- Dağılım süreci, birleşme işleminin tersidir.
- Her bir büyük göç akımı bunu dengeleyecek karşı bir göç akımı oluşturur.
- Uzun mesafeli göçmenlerin tercihi ağırlıklı olarak endüstri ve ticaret merkezleri olmaktadır.
- Kentsel alanda yaşayanlar ülkenin kırsal kesimlerinde olanlardan daha az göç etmektedir.
- Kadınlar erkeklere oranla daha çok göç etme eğilimindedir.
- Ekonomik faktörler göçün temel nedenidir.

Ravenstein'in göç konusundaki görüşlerinin sistemleştirdiği makalesinde ve daha sonraki çalışmalarında ortaya konulan ek yasalar, göç konusundaki çalışmalarda temel referans noktası olarak ele alınmıştır.

Temel göç yasalarının ortaya konulmasından elli yıldan daha uzun bir süre sonra Samuel A. Stouffer, göç ve uzaklık arasındaki matematiksel ilişkinin teorik modellemesini yapmış ve Karışan Fırsatlar (Intervening Opportunities) teorisini, 1940'taki Amerikan Sosyoloji Dergisinde (American Sociological Review) incelemeye sunmuştur. Stouffer (1940), yaşanılan yer ile gidilmek istenen yer arasındaki kilometrenin önemli bir karar girdisi olduğunu ifade etmektedir.

Göç üzerine çalışmalar yapan William Petersen itici ve çekici güçler yaklaşımı çerçevesinde, Coğrafi Hareketlilik Teorisini (Geographic Mobility Theory) geliştirmiştir. Petersen (1958)'e göre göç, tek bir olguya indirgenemez ve toplumsal koşullarda içerilmiş farklı dinamiklere sahiptir. Petersen (1958), göçle ilgili olarak yapılabilecek en genel açıklama biçiminin bir yasadan ziyade bir tipoloji biçiminde olması gerekliliği üzerinde durmaktadır. Bu nedenle Petersen'in göç tipolojisinde göç olgusu; ilkel, yönetilen, zorla, özgür ve kitlesel olmak üzere beş sınıfa ayırmıştır. Her bir göç türü, iki farklı biçimde incelenmiştir. Bunlar; mevcut yaşam standardının korunmasına yönelik muhafazakâr göç ile yaşam standartlarını iyileştirmek için yapılan yenilikçi göç şeklinde gösterilebilir.

Evert Lee, E. G. Ravenstein'in Göç Yasası'ndan faydalanarak bir göç teorisi geliştirmiştir. Lee'nin (1966) Göç Teorisinde, bireylerin farklı mekanlar arasında yer seçim kararlarını etkileyen genel bir şema geliştirmiştir. Teoride, göçü etkileyen faktörler hem kaynak hem de varış yerinin olumlu ve olumsuz özellikleri açısından ele alınmıştır. Teoride, göçmen davranışları, göç eğilimlerini etkileyen faydalar özelinde ele alınmıştır. Kaynak ve varış yerindeki engeller de göç sürecini etkileyen unsurlar olarak teoride incelenmiştir. Bu tür engeller arasında aile baskıları, yanlış bilgilendirme, ulusal politikalar, seyahat maliyeti ile sermaye, okuryazarlık ve dil yetersizliği gösterilmiştir.

2.2.2. Fayda ve Maliyet Kuramı

Fayda ve maliyet kuramı, bireylerin göç kararlarını etkileyen fayda ve maliyet bileşenlerini incelemektedir. Bu kuram üzerinde çalışmaları bulunan öncüller arasında Theodore William Schultz, Larry A. Sjaastad, Micheal Todaro ve John Harris gösterilmektedir.

Theodore William Schultz'a göre beşeri sermaye yapılan yatırım doğrudan eğitim, sağlık ve göç harcaması niteliğindedir. Schultz (1972), bireye yapılan yatırımlar sonucu ortaya çıkan kazanımların mekânsal olarak farklılaşması noktasında iç göç olgusu ortaya çıkmaktadır. Göç konusu, Larry A. Sjaastad tarafında da beşeri sermaye perspektifinden ele almıştır. Sjaastad'ın (1962) Beşeri Sermaye Teorisi (Human Investment Theory), göç etme davranışlarını belli bir zaman dilimine yayılan maliyet ve getirileri kapsayan bir yatırım kararı olarak ele almaktadır. Maliyet ve getiriler, parasal ve parasal olmayan bileşenlerden oluşmaktadır. Parasal olmayan getiriler, yeni bir mekânda yaşamanın bireyin iç dünyası ya da ruh yapısına etki eden olumlu etkileri göstermekte iken; parasal olmayan maliyetler ise yeni bir işin gerektirdiği mesleki eğitim, aile çevresinden uzaklaşma ve sosyal geleneklerden farklı bir yerde yaşamak şeklindeki değişikliklerin olumsuz etkileridir.

Neo Klasik akımın öncüsü Michael Paul Todaro göç kararlarını, kırsal-kentsel göç modeli bağlamında ele almıştır. Todaro (1976) modelinde göç etme kararı, potansiyel göçmenlerin, hem kentsel ücret yapısının bir fonksiyonuna hem de kentte istihdam sağlama imkanlarına dayalı olarak beklenen bir gelir akışına ilişkin algılara dayanmaktadır. Todaro (1976) ayrıca, kırsal-kentsel göçü iki aşamalı bir süreç olarak tanımlamaktadır. Göçmen ilk aşamada, kentsel alana ulaşmakta ve modern bir sektörde iş ararken işsiz ya da geleneksel sektörde istihdam edilmektedir. İkinci aşamada ise genellikle daha yüksek kazançlar elde eden bir modern sektörde iş bulmayı başarmaktadır. Bu iki aşamadaki temel varsayım ise

tüm potansiyel göçmenlerin kentsel işgücü piyasası hakkında tam ve eşit bilgiye sahip olduklarıdır.

3. İç Göçün Belirleyicilerine İlişkin Literatür

Bireylerin mekânsal hareketliliğini etkileyen faktörleri, başka bir ifadeyle iç göçün belirleyicilerini, inceleyen çok sayıda çalışma bulunmaktadır. Bu çalışmaların bir kısmı göç kararını sadece ekonomik faktörler; diğer kısmı ise ekonomik olmayan, başka bir ifadeyle bireylerin yaşam kalitesini etkileyen faktörler açısından incelemiştir (Greenwood, 1975; Celuba, 1978; Clark ve Hunter, 1992; Gale ve Heath, 2000). Bazı çalışmalarda ise ekonomik refah ile ilgili faktörler (Leisure ve Lewis, 1977; Liang ve White, 1996; Piras, 2015), göçmenlerin kişisel özellikleri ile politik ve mali değişkenler (Liu ve Shen, 2014) göç modelleriyle ilişkilendirilmiştir.

Göç olgusunu açıklamaya yönelik çalışmaların genelinde, parasal/parasal olmayan faktörlere dayalı olarak beklenen faydaların göç kararları üzerindeki etkisi ele alınmıştır. Davies, Greenwood ve Li (2001) tarafından yapılan çalışmada, Amerika Birleşik Devletleri'nde eyaletler arası göç ve göçle ilgili temel hipotezler test edilmiştir. Çalışmada, ekonomik fırsatların (işsizlik oranı, kişi başına gelir) ve buna bağlı olarak hareket etme maliyetlerinin (menşe ile varış yeri arasındaki mesafe) göç eğilimlerine olası etkileri incelenmiştir. Çalışmada, işsizlik oranındaki tek bir standart sapmalı değişimin, göç olasılığını yüzde 18 ila 20 oranında azalttığı; kişi başına düşen gelir oranındaki standart sapma değişiminin ise göç olasılığını yüzde 16 ila 17 arasında artırdığı bulgusuna ulaşılmıştır.

Piras (2015) tarafından yapılan çalışmada, 1970 ila 2005 yılları arasında, İtalyan bölgelerinde iç göç akımları analiz edilerek; göçle ilgili itici ve çekici güçler incelenmiştir. Çalışmada kullanılan modelde, hem itici hem de çekici faktörlerinin diğer kısıtlayıcı ve/veya yardımcı faktörlerle birlikte göç akışlarını belirlediği varsayılmıştır. Çalışmada, göç eğilimleri açısından başlangıç ülkesindeki kişi başına düşen GSYİH ile göç davranışları arasında negatif bir ilişki; varış yerindeki kişi başına GSYH ile göç davranışları arasında ise pozitif bir ilişki tespit etmiştir.

Finlandiya'daki iç göç sorunu ve göçün belirleyicileri, Palkama (2018) tarafından yapılan çalışmada ele alınmıştır. Çalışmada, 1995-2005 ve 2006-2015 dönemleri arasındaki göç akımlarını incelemek için logaritmik sabit etkiler regresyon modeli kullanılmıştır. Çalışmada, 1995-2015 döneminde, çok fazla göç alan belediyelerin yüksek eğitim, düşük belediye vergi oranı, düşük işsizlik ve yüksek nüfusa sahip olduğunu,

ancak eğitim ve işsizliğin zaman içinde öneminin azalttığı tespit edilmiştir.

Ampirik literatürde, göç ve genel anlamda beşeri sermaye özelde ise eğitim arasındaki ilişki de yoğun bir biçimde incelenmiştir. İtalya özelinde yapılan bir çalışmada, bölgesel göç oranının yükseköğrenim kazanımları ile arttığı bulgusuna ulaşılmıştır (Etzo, 2008). Göç etme eğilimleri açısından eğitim çok önemli bir faktördür. Göç etme eğiliminin eğitim seviyesi ile birlikte arttığı ifade edilmektedir. Benzer bir çalışmada Ackah ve Medvedev (2012) tarafından Gana'ya ilişkin olarak yapılmıştır. Çalışmada, Gana'da daha düşük ortalama eğitim seviyesine sahip toplulukların eğitilmiş bireylere oranla göç eğilimlerinin daha düşük olduğu ifade edilmiştir.

Bazı çalışmalarda ise iklim, ekoloji, kültür, yaş ve suç durumu gibi ölçülmesi kolay olmayan bölgesel özelliklerin göç kararını etkilediği ifade edilmektedir. Cebula (1973) tarafından yapılan çalışmada, yaşlıların yaşam kalitesi faktörleri ile göç etme kararında ekonomik faktörlerden çok daha fazla motive oldukları hipotezi incelenmiştir. Çalışmanın odak noktası, 1965-70 döneminde 65 yaş ve üstü kişilerin göç eğilimleridir. Çalışmada, yaşlı göçmenlerin, tıbbi bakımın daha fazla olmasından, eğlence tesislerine daha fazla erişimden, daha fazla güneş ışığından ve daha sıcak bir iklimden etkilendiği sonucuna ulaşılmıştır. Nord ve Cromartie (1997), iyi hava koşullarının belirli bir bölgeye yönelik göç eğilimlerini olumlu yönde etkilediği bulgusuna ulaşmıştır.

Bireylerin bölgeler arasındaki hareketliliğini muhtemel kılan mali değişkenler (vergiler ve kamu harcamaları) ise Tiebout'un (1956) çalışmasından sonra ampirik literatürde ele alınmaya başlamıştır. Tiebout (1956), rekabet halindeki yerel yönetimlerin farklı vergi ve harcama bileşenleri sunmaları durumunda, yeterince hareketli olan kişilerin tercihlerine uygun vergi/harcama bileşenleri sunan mekânsal alanlara göç edeceğini iddia etmiştir. Buna karşılık, kaynakların etkin bir şekilde tahsis edilmesi durumunda, hiç kimse başka bir mekâna geçerek faydalarını geliştiremeyeceği bir denge durumu söz konusu olabilir. Bununla birlikte, bir Tiebout dengesi ancak vergilerin kamu harcamalarının finanse edilmesi amacıyla kullanılması ve gelirin yeniden dağıtım politikalarının uygulanmaması durumunda ortaya çıkabilir (Liebig, Puhani ve Poza, 2007).

Gelirin vergilendirmesinin göç davranışı üzerindeki rolü, Tiebout'un (1956) özgün katkısından bu yana, teorik literatürde yoğun bir şekilde tartışılrsa da, vergilerin göç üzerindeki etkileri üzerine ampirik çalışmalar oldukça sınırlıdır. Bu sınırlılık, özellikle mikro verilere dayanan

araştırmalar ve mali değişkenlerin göç davranışını açıklama gücüne ele alan çalışmalar için geçerlidir. Literatürdeki eksiklik çeşitli nedenlere bağlanabilir. İlk olarak, vergileme, göçün miktarını etkilemekle birlikte tek belirleyici unsur değildir. İkinci, vergisel düzenlemeler; ücretler, yerel olanaklar, fiyatlar ve göç maliyetleri gibi göçün düzeyini etkileyen diğer faktörlerden kolayca izole edilemez. Emek ne homojen ne de sermaye kadar hareketli olmadığından dolayı etkilerini görmek ve analiz etmek kolay olmamaktadır (Liebig, Puhani ve Poza, 2007).

Bu zorluklara rağmen vergiler ile göç davranışları arasındaki ilişkiye yönelik bazı çalışmalar bulunmaktadır. Göç kararı ve vergi oranları arasındaki ilişkiye yönelik en eski çalışmalardan birisi Frey (1981) tarafından yapılmıştır. Frey (1981. Akt. Liebig, Puhani ve Poza, 2007), İsviçre'deki Basle bölgesindeki göç eğilimlerini incelendiği çalışmada, vergi oranlarının göç üzerindeki etkisine dair kanıtlara ulaşamamıştır. Benzer şekilde, Feld (2000 Akt. Liebig, Puhani ve Poza, 2007) tarafından İsviçre'deki kantonlara ve büyük şehirlere ilişkin olarak yapılan çalışmada, mali değişkenlerden kaynanan göç hipotezine ilişkin herhangi bir bulguya ulaşamamıştır. Kirchgässner ve Pommerehne (1996) tarafından yapılan çalışmada ise İsviçre'deki bireysel gelir vergisi rekabeti ile göç eğilimleri arasında ampirik kanıtlar sunulmuştur. Çalışmada, vergi rekabetinin bireylerin mekanlar arasındaki dağılımını, başka bir ifadeyle göç kararlarını, etkilediği bulgusuna ulaşılmıştır. Feld ve Kirchgässner (2001) tarafından yapılan diğer bir çalışmada ise kişisel gelir vergilerinin ve transfer ödemelerinin mükelleflerinin oturma kararları üzerindeki etkisi, farklı vergi mükelleflerine ilişkin kesitsel veriler kullanılarak analiz edilmiştir. İsviçre'deki 26 kanton ve 137 en büyük şehir özelinde yapılan çalışmada, kişisel gelir vergileri ile ilgili vergi rekabetinin vergi mükelleflerinin oturma kararları üzerinde nispeten güçlü bir etkisi olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Schmidheiny (2006) ise 1997 yılına ilişkin olarak, Basle kentsel topluluğundaki göç konusunu, hanehalkı düzeyinde verileri kullanarak analiz etmiştir. Çalışmada, gelir düzeyi yüksek kesimlerin vergi oranları düşük olan bölgelere yönelik göç eğilimlerinin gelir düzeyi düşük kesimlere göre nispeten daha yüksek olduğu bulgusuna ulaşılmıştır.

Gelir vergisi oranındaki değişim ile iç göç arasındaki ilişki Liebig, Puhani ve Poza (2007) tarafından İsviçre açısından ele alınmıştır. Çalışmada, İsviçre nüfus sayımı verilerini kullanarak, yaş, eğitim ve vatandaşlık/oturma izni ile tanımlanan çeşitli gruplar için vergi oranı değişikliklerine verilen göç yanıtları incelenmiştir. Sonuçlar, genç kolej mezunlarının vergi oranı farklılıklarına en duyarlı kesim olduğunu, ancak tahmin edilen etkilerin vergi oranındaki artışın gelir artırıcı etkisini telafi

edecek kadar büyük olmadığını göstermiştir. Yabancıların ve diğer yaş- eğitim gruplarının bir vergi oranı değişikliğinin göç eğilimlerine yansıyor yansımayacağına ilişkin tepkilerinin ise çok düşük olduğu ve ters nedenselliğin ihmal edilebilir görüldüğü ifade edilmiştir.

Day (1992) tarafından yapılan çalışmada, Kanada'da mali kaynaklı göçün gerçekleşip gerçekleşmediğini; başka bir ifadeyle şehirler arası göç akımlarının devletin vergi ve harcama politikalarından etkilenip etkilenmediği test edilmiştir. Çalışmada bu amaçla, bireylerin faydalarının en yüksek olacağı ilde yaşamayı seçtikleri çok amaçlı bir logit göç modeli geliştirilmiştir. Model, 1962-81 dönemine ait toplam veriler kullanılarak tahmin edilmiştir. Çalışmanın sonuçları, göçün, eyalet yönetiminin harcamalarından etkilendiğini, etkinin büyüklüğünün ve yönünün ise devlet harcamalarının türüne göre değiştiğini göstermiştir. Benzer bir çalışma, Cebula ve Nair-Reichert (2012) tarafından da yapılmıştır. Çalışmada, eyalet düzeyinde iç göç olgusu, başka bir ifadeyle Tiebout'un "ayakları ile oy kullanma" hipotezi ele alınmıştır. 2000-2008 yıllarını kapsayan çalışmada, göçmenlerin gelir vergisi ve yerel emlak vergisi yükünün düşük olduğu ve öğrenci başına düşen eğitim harcamaların yüksek olduğu bölgeleri tercih ettiği sonucuna ulaşılmıştır. Tiebout hipotezini ele alan bir diğer çalışma, Cebula (1978) tarafından yapılmıştır. Cebula (1978), vergi yükümlülükleri, kamu refah harcamaları ve eğitim yatırımları ile göç eğilimleri arasındaki ilişkiyi ele almıştır. Çalışmada, yerel politikalar sonucu ortaya çıkan faydalar ve maliyetler incelenmiş ve Tiebout hipotezini destekleyen sonuçlara ulaşılmıştır. Sakashita ve Hirao (1999) ise Tiebout hipotezini ampirik olarak Japon şehirlerine uygulamıştır. Çalışmada, Tokyo metropol bölgesinde 117 şehir ve Osaka metropol bölgesinde 72 il, kamu harcama yoğunluğunu nitelik değişkenleri olarak kullanan sekiz kümeye ayrılmıştır. Sonrasında ise her bir kentin arsa fiyatı, kişi başına düşen gelir ve nüfus yoğunluğu kümelerine karşılık gelen kukla değişkenler üzerinden analize tabi tutulmuştur. Çalışmanın sonuç kısmında, Tiebout hipotezinin Japon büyükşehir bölgelerindeki şehirlere uygulanabilir olduğu vurgulanmıştır.

İç göçü etkileyen ekonomik, politik, mali ve diğer değişkenlere yönelik olarak yapılan uluslararası çalışmaların yanı sıra Türkiye'deki iç göç belirleyicilerine yönelik olarak da birçok çalışma söz konusudur. Yamak ve Yamak (1999), 1980-1990 yılları arasında, kişi başına düşen gelir rakamları ile 67 ilin net göç oranları arasındaki ilişkiyi araştırmıştır. Elde edilen sonuçlara göre, bölgesel gelir farklılıkları, iç göç üzerinde önemli rol oynamakta ve bu rol, net göç veren illerin düşük gelir seviyesinden ziyade net göç alan illerin yüksek gelir seviyelerinden kaynaklanmaktadır. Çalışmada ayrıca, net göç veren illerin kişi başına

düşen ortalama gelir düzeyinin ülke ortalamasına yaklaşması durumunda söz konusu illerin net göç oranının yüzde yirmi beş oranında azalacağı ifade edilmiştir. Gökhan ve Filiztekin (2008) tarafından da Türkiye'deki iç göçün belirleyicileri üzerine ampirik bir çalışma yapılmıştır. Çalışmada, 1990 ve 2000 nüfus sayımlarından elde edilen veriler kullanılarak geniş bir yerçekimi göç modeli tahmin edilmiştir. Çalışmada, hem gelir farklılıkları hem de işsizlik oranları gibi ekonomik faktörler ile sosyal ağlar şeklindeki sosyal faktörlerin göç üzerinde önemli bir etkisi sonucuna ulaşılmıştır.

Bülbül ve Köse (2010) tarafından yapılan çalışmada, demografik ve sosyo-ekonomik faktörler açısından, Türkiye'deki 12 bölgenin farklılık ve benzerlikleri incelenmiştir. Çok boyutlu ölçekleme analizi yapılan çalışmada, İstanbul ve Kuzeydoğu Anadolu bölgelerinin diğer bölgelerden önemli ölçüde farklılaştığı ve nispeten geri kalmış Doğu ve Güney Doğu'dan Batı bölgelerine yönelik göç akımlarının temel nedeni olarak sermaye başına yüksek gelir seviyesinin olduğu ifade edilmiştir. Demirkaya ve Artvinli (2011), Tarsus, Antalya ve Fethiye kent merkezlerine yerleşen kişilerin göç yoluyla sosyo-ekonomik ve kültürel özelliklerini incelemiştir. Nitel araştırma yöntemlerinden olan fenomenoloji çerçevesinde yürütülen çalışmada, iş bulma olanakları ve yoksulluğun göç kararında önemli bir rol faktör olduğu ifade edilmiştir. Tutar ve Özyakışır (2013), Ağrı, Kars, Iğdır ve Ardahan illerinden İstanbul'a gerçekleşen göç hareketlerinin nedenlerini incelemiştir. Çalışmada, söz konusu illerdeki işsizlik, yoksulluk, sosyal güvenlik gibi ekonomik faktörlerin İstanbul'a göç etmenin temel nedenleri olduğu ifade edilmiştir.

Zeren ve Tülümce (2013) tarafından yapılan çalışmada ise Türkiye'deki 81 ildeki net göç düzeyini belirleyen değişkenler mekansal bir probit model kullanılarak tahmin edilmiştir. Çalışmada, sanayileşmenin, refahın ve insan sermayesinin net göç seviyesi üzerindeki olumlu ve önemli etkileri olduğu sonucuna varılmıştır. Sigeze ve Ballı (2016) tarafından yapılan çalışmada, 2008-2014 dönemine ilişkin olarak, Genelleştirilmiş En Küçük Kareler yöntemi kullanılarak, Düzey 1 bölgelerindeki iç göçün belirleyicileri analiz edilmiştir. Çalışmanın bulgularına göre, yoksulluk iç göç kararlarını hızlandırmakta ve bu nedenle göç hareketleri yoksullukla mücadelede önemli stratejilerden biri olarak ele alınabilmektedir. Çalışmada ayrıca, bir bölgenin gelişmişliğinin göstergeleri arasında yer alan kişi başına ihracat ve elektrik miktarı ile net göç oranı arasında anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir.

Karagöz (2014), Türkiye'de 2007-2010 dönemine ilişkin olarak, bireylerin mali gerekçelerle göç edip etmediklerini panel veri analizi ile

test etmiştir. Panel veri analizi sonuçlarına göre, hem kişi başına yerel harcama seviyesi hem de kişi başına düşen yerel vergi gelirleri (emlak vergisi ve belediye vergileri) ile net göç hızı arasında pozitif bir ilişki söz konusudur. Çalışmada, kişi başına düşen yerel harcamadaki 1 birimlik artışın göç miktarını 10 birim; kişi başına düşen yerel vergi gelirindeki 1 birimlik artışın ise göç miktarını 48 birim arttırmakta olduğu bulgusuna ulaşılmıştır.

4. Dinamik Panel Veri Analizi

Türkiye'de kırsal alandan kentsel alana ve özellikle az gelişmiş bölgelerden gelişmiş bölgelere göç eğilimleri söz konusudur. Bu göçlerin önemli bir kısmı ekonomik, sosyal ve kültürel nedenlerden kaynaklanmaktadır. Bu çalışmada ise Türkiye'deki iç göç olgusunda mali değişkenlerin etkili olup olmadığı analiz edilmektedir.

4.1. Veri Seti ve Yöntem

Çalışma kapsamında yapılan analizde, Türkiye'de İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflamasına Göre Düzey 2 Bölgeleri inceleme kapsamına alınmıştır. Bu bağlamda 26 Düzey 2 bölgesi ile panel veri analizi yapılmıştır. Analizde incelenen bölgeler ait veriler, 2008-2017 yılları arasında kapsamaktadır.

4.1.1. Veri Seti

Bir insanın veya bir grup insanın bir devlet içindeki hareketi olarak tanımlanan göç olgusunun vergiler ve kamu harcamaları ile olan ilişkisinin Türkiye'deki Düzey 2 bölgeleri açısından incelendiği bu çalışmanın analiz kısmında bağımlı değişken olarak Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemine göre Düzey 2 bölgelerinin net göç hızı kullanılmaktadır. Net göç sayısı, belirli bir bölgenin aldığı göç ile verdiği göç arasındaki farktan oluşmakta olup; bu sayının nüfusa bölünmesi ile net göç hızına ulaşılmaktadır. Analizde kullanılan bağımsız değişkenler ise Düzey 2 bölgelerindeki iktisadi faaliyet kollarına göre cari fiyatlarla gayrisafi yurtiçi hasıla (bir önceki yıla göre yüzde değişim), kurumsal olmayan nüfusun işgücü durumu (işsizlik oranı, %), yüksekokul veya fakülte mezunu oranı (toplam, %), merkezi yönetim ile mahalli idarelerin toplam kamu harcamaları ile vergi gelirleridir. Analizde ayrıca, kamu harcamaları fonksiyonel sınıflandırma kapsamında da ele alınmış ve iç göç üzerindeki etkileri ayrı ayrı analiz edilmiştir. Bu kapsamda kullanılan bağımsız değişkenler; genel kamu hizmetlerine yönelik harcamalar, savunma hizmetlerine yönelik harcamalar, kamu düzeni ve güvenliğine yönelik harcamalar, ekonomik işler ve hizmetlere yönelik harcamalar,

çevre koruma hizmetlerine yönelik harcamalar, iskan ve toplum refahı hizmetlerine yönelik harcamalar, sağlık hizmetlerine yönelik harcamalar, dinlenme, kültür ve din hizmetlerine yönelik harcamalar, eğitim hizmetlerine yönelik harcamalar ve sosyal güvenlik ve sosyal yardım hizmetlerine yönelik harcamalar şeklinde gösterilebilir.

Kamu harcamaları ve vergiler, kişi başı parasal değerler şeklinde kullanılmıştır. Veriler, Muhasebat Genel Müdürlüğünden elde edilen il bazındaki yıllık yerel yönetim harcamaları ile il bazındaki merkezi yönetim harcamalarının toplamının söz konusu yıla ait Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sisteminden alınan söz konusu il nüfusuna oranlanmasıyla elde edilmiş ve bir önceki yıla göre yüzde değişim hesaplanmıştır. Kamu harcamaları ve vergilere ilişkin veriler Genel Yönetim Mali İstatistikleri; diğer veriler ise Türkiye İstatistik Kurumundan alınmıştır.

4.1.2. Yöntem

Bir dönemdeki iktisadi davranış, büyük ölçüde geçmiş deneyimlerin ve eski davranış biçimlerinin etkisinde olduğundan, iktisadi ilişkiler incelenirken değişkenlerin gecikmeli değerlerinin de açıklayıcı faktörler olarak ele alınması oldukça önemlidir. İçerisinde gecikmeli değişken ya da değişkenler barındıran modeller dinamik panel veri modelleri olarak adlandırılmaktadır. Bu çalışmada, iç göç eğilimlerinin önceki yıllarla ilişkili olduğu varsayımı altında dinamik bir yapı kurulmuş ve dinamik panel veri analizi yapılmıştır.

Dinamik panel veri modelleri, dağıtılmış gecikmeli panel veri modelleri ve otoregresif panel veri modelleri olmak üzere iki grup altında incelenmektedir. Otoregresif panel veri modellerinde, bağımlı değişkenin gecikmeli değer(ler)i bağımsız değişken(ler) olarak yer almakta iken; dağıtılmış gecikmeli panel veri modellerinde ise bağımsız değişken(ler)in gecikmeli değer(ler)i bağımsız değişken(ler) olarak modelde yer almaktadır. Bir gecikme ile otoregresif panel veri modeli aşağıdaki biçimde gösterilebilir (Tatoğlu, 2013:65):

$$Y_{it} = \delta Y_{it-1} + \beta X'_{it} + v_{it} \quad (1)$$

burada $v_{it} = \mu_i + \nu_{it}$ 'dir. (1.1) numaralı modelde bağımlı değişkenin 1 gecikmeli değeri modelde bağımsız değişken olarak yer almaktadır. Aşağıdaki modelde ise gecikmeli bağımlı değişkenden başka açıklayıcı değişkeni olmayan bir modele örnek olarak verilebilir:

$$Y_{it} = \delta Y_{it-1} + \mu_i + \nu_{it} \quad (2)$$

Bu modellerin tahminin normal tahmin yöntemleri ile yapılmasında matematiksel olarak bir problem olmamasına rağmen, tahmin sonucu elde edilen tahmincilerde bazı problemler ortaya çıkabilmektedir. Bu modellerde karşılaşılan en önemli problem; gecikmeli bağımlı değişkenin modelde bağımsız değişken olarak yer almasının neden olduğu problemdir. Genel olarak dinamik modellerde, geçmiş şoklar nedeniyle Y_{it-1} 'nin ν_{it-1} ile korelasyonlu olduğu bilinmektedir. Panel veri modellerinde buna ilaveten, Y_{it} , μ_i 'nin bir fonksiyonu olduğundan Y_{it-1} de μ_i 'nin bir fonksiyonudur. Dolayısıyla (1.1) modelinde Y_{it-1} , μ_i 'yi içeren hata terimi ile korelasyonlu olmaktadır.

Arellano ve Bover (1995), bu nedenle, dinamik panel veri modelleri için ortogonal sapmalar yöntemini kullanarak, etkin araç değişken tahmincisi önermiştir. Bu yöntemde, birinci farklar yönteminde olduğu gibi cari dönemden bir önceki dönemin farkı alınmamakta, bunun yerine bir değişkenin tüm olası gelecek dönemlerinin ortalamasının farkı alınmaktadır. Böylece, birinci farklar yönteminin neden olduğu veri kaybını minimize edilmektedir (Tatoğlu, 2013:86).

4.2. Analiz Sonuçları

Türkiye'deki iç göç eğilimlerini etkileyen değişkenlere yönelik olarak yapılan dinamik panel veri analiz sonuçları, Tablo 1'de gösterilmiştir.

Tablo 1'deki tahmin sonuçlarının anlamlı olması; başka bir ifadeyle, dinamik panel veri analizindeki tahminlerin tutarlılığı, iki varsayımın geçerliliğine bağlıdır. Bu varsayımlar; hata terimleri arasında korelasyonun olmaması ve analizde kullanılan araç değişkenlerin geçerliliği şeklinde gösterilebilir. Arellano ve Bond (1991), dinamik panel veri modellerinde otokorelasyonu sınamak için bir test önermiştir. Bu test, birinci fark modelinin kalıntıları için "ikinci mertebeden otokorelasyon yoktur" temel hipotezini sınamak anlamına gelmektedir. Bu testin yapılması modelin geçerliliği için çok önemlidir. Çünkü genelleştirilmiş momentler tahmincisinin etkin olması için ikinci dereceden otokorelasyonun olmaması gerekmektedir. İkinci varsayım kapsamında, dinamik panel veri modellerinin tahmininde kullanılan araç değişkenlerin geçerliliği, başka bir ifadeyle aşırı tanımlama kısıtlamalarının geçerliliği test edilmektedir. Bu amaçla Sargan ve Hansen J testleri kullanılmaktadır. Her iki test açısından da "*aşırı tanımlama kısıtlamaları geçerlidir*" hipotezinin reddedilememesi; diğer bir ifadeyle kullanılan araçların geçerli olması ön koşuldur. Sargan testi, Hansen testi ile uyumlu olmakla birlikte; bir aşamalı robust tahmincilerde Sargan testinin tutarlı olmayan tahmin sonuçlarına neden olduğu görülmüştür. Böyle bir durumda Hansen testinin kullanılması, tutarlı sonuçların elde edilmesi açısından, önerilmektedir (Avcı, 2008:145).

Tablo 1'de 11 farklı modele ilişkin olarak sistem GMM tahmin sonuçları yer almaktadır. Model 1'de kontrol değişkenlerinin yanı sıra kişi başına vergi gelirleri ile kişi başına kamu harcamaları yer almaktadır. Diğer modellerde ise kamu harcamalarının fonksiyonel sınıflandırması esas alınarak her bir fonksiyonel harcama kaleminin etkileri ayrı ayrı gösterilmiştir.

Tahmin sonuçlarının geçerliliğini test etmek için öncelikle otokorelasyonun varlığı sınanmıştır. Tablo 1'in altında görüldüğü üzere, analizi yapılan bütün modellerde 2. mertebeden otokorelasyon testine ilişkin olasılık değerleri 0.05'den büyüktür. Otokorelasyon testi sonucunda, birinci mertebeden otokorelasyon olduğu; ancak ikinci mertebeden otokorelasyonun olmadığı görülmektedir. Modelde kullanılan araç değişkenlerin geçerliliği ise Hansen testi ile yapılmıştır. Hansen testi olasılık değerleri incelendiğinde araç değişkenlerin geçerli olduğu sonucuna varılmıştır.

Tahmin sonuçlarının geçerliliği test edildikten sonra modeldeki değişkenlerin katsayılarının yorumlanma aşamasına geçilmiştir. Net göç hızı ile gecikmeli değeri arasında istatistiksel açıdan anlamlı ve pozitif bir ilişki söz konusudur. Dolayısıyla net göç hızı, bir önceki dönemdeki göç eğilimlerinden etkilenmektedir. Net göç hızı ile işsizlik oranı arasında da

beklentilere uygun olarak negatif ve istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Şöyle ki; bir bölgedeki işsizlik oranında ortaya çıkacak bir artış o bölgedeki net göç hızını azaltmaktadır. Başka bir ifadeyle, işsizlik oranında ortaya çıkan bir artış bölgenin ya aldığı göçün azaldığını ya da verdiği göçün arttığını göstermektedir. İşsizlik oranındaki artış bölge ekonomisindeki gerilemenin, verimlilik azalışının ya da kapasite kullanım oranlarındaki azalışın bir sonucu olabilir. Bu durum, iş olanaklarının azaldığı bir ortamı göstermesi açısından iç göç eğilimleri ile ilişkilendirilebilir. Piyasa büyüklüğünün bir göstergesi olarak ele alınan gayri safi yurtiçi hasıla ile net göç hızı arasında ise istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir.

Net göç hızı ile vergiler arasındaki ilişki, istatistiksel açıdan anlamlı ve beklentilere uygun bir biçimde negatiftir. Modelde kullanılan kişi başına vergi gelirleri, merkezi yönetim ile mahalli idarelerin ilde topladığı vergilerin il nüfusuna bölünmesi ile hesaplanmıştır. Panel veri analizi sonuçlarına göre; bir bölgede kişi başına düşen vergi gelirlerinde meydana gelecek yüzde birlik bir artış, net göç hızını yüzde yedi azaltmaktadır. Bu sonuç; mali değişkenlere dayalı göç eğilimleri açısından Tiebout hipotezini destekleyen bir sonuç olarak ele alınabilir. Vergi gelirlerinin bütünüyle yerel idareler tarafından tahsil edilmediği gerçeği bir kenara bırakıldığında bu sonuç, bir bölgedeki yüksek vergi tahsilatının bireylerin iç göç davranışlarını etkilediği şeklinde yorumlanabilir. Bu sonuç yüksek vergi hasılatının olduğu bölgelerdeki çeşitli sorunların bireyler açısından ters göç etkisini ortaya çıkartacak şekilde gündeme geldiğini de gösterebilir.

Kişi başına kamu harcamaları ile net göç hızı arasında ise vergilerin aksine istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir. Oysaki bir bölgedeki kamu harcamaları başta ekonomik olmak üzere sosyal ve kültürel yaşamı etkileyen ve bölge halkının refah seviyesine birebir yansıyan bir değişkendir. Bu sonuç, bireylerin kamusal hizmete odaklı bir iç göç davranışı sergilemediğini göstermektedir. Bu yönüyle Tiebout hipotezinde ifadesini bulan ilişkinin ülkemiz açısından geçerli olmadığı ifade edilebilir. Analizde kamu harcamaları ile net göç hızı arasındaki ilişki 11 farklı modelde incelenmiştir. Model 1'de kişi başı kamu harcamaları ile net göç hızı arasındaki ilişki, bütünsel ve fonksiyonel bir ayırım yapılmaksızın test edilmiştir. Diğer modellerde ise kamu harcamalarındaki fonksiyonel sınıflandırma esas alınarak her bir harcama kalemi fonksiyonlarına göre net göç ile ilişkisi kurulmaya çalışılmıştır. Kamu harcamaları, fonksiyonel sınıflandırmada on farklı işleve göre sınıflandırılmıştır. Analiz sonuçları genel olarak genel olarak değerlendirildiğinde özellikle bir husus dikkat çekmektedir. Fonksiyonel

sınıflandırma içerisinde yer alan kamu düzeni ve güvenlik hizmetleri ve savunma hizmetleri ile net göç hızı arasında istatistiksel açıdan anlamlı ve negatif bir ilişki tespit edilmiştir. Bu sonuç ülkemizin özellikle terör bölgelerindeki iç göç eğilimlerinin açıklamaları arasında değerlendirilebilir.

5. Sonuç

Küreselleşme süreci sadece mal ve hizmet hareketliliğini değil aynı zamanda insan hareketliliğini hem uluslararası hem de ulusal ölçekte teşvik etmektedir. Günümüzde bilgi edinme, iletişim ve ulaşım kolaylığı ile bölgeler arası işbirliği ve etkileşimlerin artması göç davranışlarını etkilemiş ve emek hareketliliğini artırmıştır. Emek hareketliliğinin artması ise göç ve göç olgusuna ilişkin tartışmaların artmasına neden olmuştur.

Göç olgusu, hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerde tartışmalı bir konudur ve ekonomistler artan bir ilgiyle, göçün nedenlerini ve etkilerini açıklamakla ilgilenmektedirler. Bununla birlikte, göçle ilgili ekonomik analizler esas olarak, uluslararası göçlere ve çoğunlukla gelişmiş ülkeler arasındaki göç akımlarına uygulanmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerdeki iç göçü modellemeye çalışan ampirik çalışmaların sayısı ise nispeten sınırlıdır ve ağırlıklı olarak kırsal ve kentsel göç üzerine odaklanan çalışmalara dayanmaktadır.

İç göç olgusu ile insanlar sadece yaşam alanlarını ülke içinde başka bir yere taşımakla kalmamakta, aynı zamanda geçim kaynaklarını değiştirmekte ve kentsel büyüme dinamiklerini etkilemektedir. Bu nedenle göçün temel belirleyicilerini analiz etmek bir ülkenin genel refah seviyesini bütünsel olarak incelemenin bir parçası haline gelmektedir. Bireylerin göç kararları, insanların büyük olasılıkla en büyük net faydayı elde edecekleri bir yere taşınacağı varsayımı altında, bireysel fayda maksimizasyonu kavramı etrafında ele alınmaktadır. Bireyin fayda maksimizasyonuna dayanan göç etme kararı ise sadece ekonomik faktörden değil, aynı zamanda sosyal, kültürel, politik ve bireyin iç dünyasında saklı psikolojik faktörlerden de etkilenmektedir. Son dönemde iç göç olgusu üzerine yapılan çalışmalarda, kamu maliyesi değişkenlerinde ortaya çıkacak bir farklılaşmanın birey ve hanelerin mekânsal hareketliliği üzerindeki etkisine ilişkin olarak da artan bir ilgi söz konusudur.

Bu nedenle çalışmada, mali değişkenlerden kaynaklı göç konusunda daha önce yapılan deneysel çalışmalar ışığında, vergi farklılıklarının ve yerel düzeyde sunulan kamusal hizmetlerin nüfusun yeniden dağılımı, başka

bir ifadeyle göç kararları, üzerindeki etkisine odaklanılmıştır. Dinamik panel veri analizinin yapıldığı çalışmada, bölgeler arasındaki nüfus yoğunluğunun etkisini azaltmak amacıyla kişi başına kamu harcamaları ve vergi gelirleri ile net göç hızı arasındaki ilişki incelenmiştir. Kamu harcamaları ve vergi gelirleri, hem mahalli idareler hem de merkezi yönetim bütçeleri toplanarak kullanılmıştır. Analiz sonuçlarına göre, kamu harcamaları ile iç göç arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Başka bir ifadeyle, kamu harcamaları bireylerin göç kararları şekillendiren bir karar girdisi değildir. Bu sonuç, ülkemizin bölgesel gelir farklılıkları olan mekânsal yapısının, bireylerin göç kararlarını etkileyecek ölçüde kamu harcamalarına yansımadağı ve kamu harcamalarının bölgeler arasında dengeli bir dağılım sergilediği şeklinde yorumlanabilir. Çalışmada, fonksiyonel sınıflandırma bağlamında, farklı harcama türleri ile net göç hızı arasındaki ilişkiyi de incelemiştir. Bu noktada dikkat çeken en temel nokta, savunma ile kamu düzeni ve güvenliğine yönelik harcamaların yoğun olduğu bölgelerde iç göç eğilimlerinin hızlandığıdır. Bu sonuç, ülkemizin temel güvenlik ihtiyaçları nedeniyle bazı bölgelere özel önem verilmesi gerekliliği altında ele alındığında, beklenen bir durumdur.

Konuya vergiler açısından bakıldığında ise farklı bir durum ortaya çıkmaktadır. Vergi gelirleri ile net göç hızı arasında istatistiksel açıdan anlamlı ve negatif bir ilişki tespit edilmiştir. Ülkemiz üniter devlet yapısına sahip olduğundan bölgelerde ayrı ve bağımsız bir vergilendirme yetkisi söz konusu değildir. Bu nedenle vergi gelirleri ve net göç hızı arasındaki ilişkiyi, farklı vergilendirme rejimleri arasında tercih yapıldığı şeklindeki bir yorumlama biçimi doğru olmayacaktır. Bu sonuç, vergi gelirlerinin yüksek olduğu bölgelerdeki başta kalabalıklaşma maliyetleri olmak üzere çeşitli ekonomik ve sosyal sorunların bir yansıması olarak ele almak çok daha doğru bir yaklaşım olacaktır.

Kaynaklar

- Ackah, C. ve Medvedev, D. (2012), Internal Migration in Ghana: Determinants and Welfare Impacts, *International Journal of Social Economics*, 39(10), s.764-785.
- Adıgüzel, Y. (2019), *Göç Sosyolojisi*, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara.
- Al Amin, M. M. (2010), *Factors Behind Internal Migration and Migrant's Livelihood Aspects: Dhaka City, Bangladesh*, Lund University, <http://lup.lub.lu.se/luur/download?func=downloadFile&recordId=1614168&fileId=1614174>.

- Arellano, M. ve Bond, S. (1991), Some Tests of Specification for Panel Data: Monte Carlo Evidence and an Application to Employment Equations, *The Review of Economic Studies*, 58(2), s.277-297.
- Arellano, M. ve Bover, O. (1995), Another Look at the Instrumental Variable Estimation of Error-components Models, *Journal of Econometrics*, 68(1), s.29-51.
- Avcı, G. M. (2018), İhracata Dayalı Büyümede Kurumların Rolü: Dinamik Panel Veri Analizi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi.
- Bülbül, S. ve Köse, A. (2010), Türkiye’de Bölgelerarası İç Göç Hareketlerinin Çok Boyutlu Ölçekleme Yöntemi ile İncelenmesi, *İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi*, 39(1), s.75-94.
- Castles, S. ve Miller, M. J. (2008), *Göçler Çağı* (Çev.: B.U.Bal. ve İ. Akbulut), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Cebula, R. (1973), *The Quality of Life and Migration of the Elderly*, MPRA Paper No. 52047, <http://mpra.ub.uni-muenchen.de/52047>.
- Cebula, R. J. (1978), An Empirical Note on the Tiebout-Tullock Hypothesis, *Quarterly Journal of Economics*, 92(4), s.705-711.
- Cebula, R. J. ve Nair-Reichert, U. (2012), Migration and Public Policies: A Further Empirical Analysis, *Journal of Economics and Finance*, 36(1), s.238-248.
- Clark, D. E.ve Hunter, W. J. (1992), The Impact of Economic Opportunity, Amenities, and Fiscal Factors in Age-Specific Migration Rates, *Journal of Regional Science*, 32(3), s.349-365.
- Davies, P. S., Greenwood, M. J. ve Li, H. (2001), A Conditional Logit Approach to US State-to-State Migration, *Journal of Regional Science*, 41(2), s.337-360.
- Day, K. M. (1992), Interprovincial Migration and Local Public Goods, *Canadian Journal of Economics*, 25(1), s.123-144.
- Demirkaya, H. ve Artvinli, E. (2011), Migration Towards Tarsus Antalya and Fethiye: Reasons and Results, *Procedia-Social And Behavioral Sciences*, 19, s.297-307.
- Etzo, I. (2008), *Internal Migration: A Review of the Literature*, MPRA Paper No. 8783, <http://mpra.ub.uni-muenchen.de/8783/>, Erişim Tarihi:10.06.2019.

- Feld, L. P. (2000), *Steuerwettbewerb und seine Auswirkungen auf Allokation und Distribution: Ein Überblick und eine empirische Analyse für die Schweiz* (Vol. 10), Mohr Siebeck.
- Feld, L. ve Kirchgässner, G. (2001), Income Tax Competition at the State and Local Level in Switzerland, *Regional Science and Urban Economics*, 31, s.181–213.
- Frey, R. L. (1981), Bestimmungsfaktoren der inter-und intraregionalen Wanderungen, Eine ökonometrische Untersuchung für die Schweiz und die Region Basel, *Von der Land-zur Stadtflucht, Bestimmungsfaktoren der Bevölkerungswanderungen in der Region Basel*, Lang, Bern/Frankfurt, s.13-52.
- Gale, L. R. ve Heath, W. C. (2000), Elderly Internal Migration in the United States Revisited, *Public Finance Review*, 28(2), s.153-170.
- Gökhan, A. ve Filiztekin, A. (2008), The Determinants of Internal Migration in Turkey, <http://research.sabanciuniv.edu/11336/1/749.pdf>, Erişim Tarihi: 02.03.2016.
- Greenwood, M. J. (1975), Research on Internal Migration in the United States, *Journal of Economic Literature*, 13(2), s.397-433.
- Huang, K. (2016), *Taxation's Effects on Migration in the US: Examining New Jersey's High Tax Burden and its Implications on State Income*, Bachelor of Science in Engineering Department of Operations Research and Financial Engineering Princeton University.
- Karagöz, B. (2014), Mali Yerelleşme ve Yatay Eşitsizlik Sorunu: Türkiye Örneği, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi.
- Kınık, K. (2010), Göç, Sürgün ve İltica, *Hayat Sağlık Dergisi*, 2, s.36-39.
- Kirchgässner, G. ve Pommerehne, W.(1996), Tax Harmonization and Tax Competition in the European Union: Lessons from Switzerland, *Journal of Public Economics*, 60, s.351–371.
- Lee, E. S. (1966), A Theory of Migration, *Demography*, 3(1), s.47-57.
- Leisure, J. ve Lewis, R. (1977), Internal Migration in the USSR: 1897-1926, *Demography*, 4(2), s.479-496.
- Liang, Z. ve White, M (1996), Internal Migration in China, 1950-1988, *Demography*, 33(3), s.375-384.
- Liebig, T., Puhani, P. A., ve Sousa-Poza, A. (2007), Taxation and Internal Migration-Evidence from the Swiss Census Using Community-

- Level Variation in Income Tax Rates, *Journal of Regional Science*, 47(4), s.807-836.
- Liu, Y. ve Shen, J. (2014), Spacial Patterns and Determinants of Skilled Internal Migration in China, 2000-2005, *Papers in Regional Science*, 94(4), s.749-777.
- Lucas, R. E. (2015), Internal Migration in Developing Economies: An Overview, *KNOMAD's Working Paper*, 6.
- Megens, L. A. (2015), Educational Attainment as a Determinant of Internal Migration Evidence from Indonesia, Unpublished Master's Thesis, Erasmus University Rotterdam.
- Nord, M. ve Cromartie, J. B. (1997), Migration: The Increasing Importance of Rural Natural Amenities, *Choices (Third Quarter)*, s.31-32.
- Palkama, J. (2018), *The Determinants of Internal Migration in Finland*, Master's Thesis, Aalto University School of Business Economics.
- Petersen, W. (1958), A General Typology of Migration, *Amerikan Sociological Review*, 23(3), s.256-266.
- Piras, R. (2015), A Long-Run Analysis of Push and Pull Factors of Internal Migration in Italy, Estimation of a Gravity Model with Human Capital Using Homogenous and Heterogenous Approaches, *Papers in Regional Science*, 96(3), s.571-602.
- Ravenstein, E. G. (1885), The Laws of Migration, *Journal of the Statistical Society of London*, 48(2), s.167-235.
- Sakashita, N. ve Hirao, M. (1999), On the Applicability of the Tiebout Model to Japanese Cities, *Review of Urban & Regional Development Studies*, 11(3), s.206-215.
- Schmidheiny, K. (2006), Income Segregation and Local Progressive Taxation: Empirical Evidence from Switzerland, *Journal of Public Economics*, 90, s 429-458.
- Schultz, T. W. (1972), Human Capital: Policy Issues and Research Opportunities, (Ed. T. W. Schultz), *Economic Research: Retrospect and Prospect, Volume 6, Human Resources*, NBER, s.1-84.
- Sigeze, C. ve Balli, E. (2016), The Determinants of Internal Migration: The Case of Turkey, *International Journal of Economics and Finance Studies*, 8(2).

- Sjaastad, L. A. (1962), The Costs and Returns of Human Migration, *Journal of Political Economy*, 70(5-2), s.80-93.
- Stouffer, S. A. (1940), Intervening Opportunities: A Theory Relating Mobility and Distance, *American Sociological Review*, 5(6), s.845-867.
- Tanfer, K. (1983), Internal Migration in Turkey: Socioeconomic Characteristics by Destination and Type of Move 1965-70, *Studies in Comparative International Development*, 18(4), s.76-111.
- Tatoğlu, F. Y. (2013), *İleri Panel Veri Analizi: Stata Uygulamalı*, Beta, İstanbul.
- Tiebout, C. (1956), A Pure Theory of Local Expenditures, *Journal of Political Economy*, 64, s.416-424.
- Todaro, M. P. (1976), *Migration and Economic Development: A Review of Theory, Evidence, Methodology and Research Priorities*, Occasional Paper 18, Nairobi: Institute for Development Studies, University of Nairobi.
- Tutar, H. ve Özyakışır, D. (2013), TRA2 Bölgesinden İstanbul'a Göç Hareketlerinin Nedenlerine İlişkin Bir Araştırma, *Sosyoloji Konferansları*, 47, s.31-58.
- Yalçın, C. (2004), *Göç Sosyolojisi*, Anı Yayıncılık, Ankara.
- Yamak, N. ve Yamak, R. (1999), Türkiye'de Gelir Dağılımı ve İç Göç, *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(1), s.16-28.
- Yüksel, S., Eroğlu, S. ve Özсарı, M. (2016), An Analysis of the Reasons of Internal Migration in Turkey with Logit Method, *Business and Management Horizons*, 4(2), s.34-45.
- Zeren, F. ve Tülümce, S. Y. (2013), “An Analysis of Internal Migrations on the Basis of Provinces in Turkey with the Performance Indicators: A Spatial Probit Model”, *Journal of Applied Economic Sciences Quarterly*, Vol. 8, No. 3, s.286-298.